

Normaszegés és iróniaértés Magyar óvodáskorú gyermekek vizsgálata

Szabóné Habók Marianna

DE Irodalom-, Kultúra- és Nyelvtudományok Doktori Iskola

Összefoglaló

A tanulmány egy kísérleti kutatás eredményeit mutatja be, amely a verbális irónia megértését vizsgálta óvodáskorú gyermekek körében. A vizsgálat célja az volt, hogy feltárja, milyen hatással vannak a különböző típusú normatív elvárások (erkölcsi, társadalmi, egyéni) a gyermekek iróniaértésére. A kutatás a Köder–Falkum (2021) által kidolgozott norvég kísérleti paradigma magyar nyelvi és kulturális környezethez igazított változatára épült, és elméleti keretét a relevanciaelmélet (Sperber–Wilson 1981; 1986; Wilson–Sperber 2012) adta. Az eredmények nem mutattak szignifikáns különbséget a különböző normatípusok között, ami arra utal, hogy ebben az életkori szakaszban a normák típusa önmagában még nem meghatározó tényező az iróniaértésben. Ugyanakkor a leíró adatok tendenciaszinten a társadalmi normákhoz kapcsolódó történetek esetében magasabb teljesítményt jeleznek. Az ironikus megnyilatkozások általánosságban nehezebbnek bizonyultak, mint a szó szerinti kijelentések. Az eredmények azt sugallják, hogy az iróniaértés fejlődése ebben az életkorban még nem differenciálódik egyértelműen a normatípusok szerint, viszont a szociokulturális tapasztalatok már megjelenhetnek a feldolgozás finomabb mintázataiban.

Kulcsszavak: óvodáskor, iróniaértés, normatív elvárások, kísérleti kutatás

1. Bevezetés

A verbális irónia a nyelvi jelentésképzés különösen összetett formája, amely lehetővé teszi, hogy implicit módon fejezzük ki véleményünket, érzelmeinket vagy kritikánkat. Ez a sajátos kommunikációs eszköz nemcsak a felnőttek mindennapi nyelvhasználatának része, hanem már gyermekkortól kezdve jelen van a nyelvi környezetben. A kutatások szerint a gyermekek saját ironikus megnyilatkozásai jellemzően későbbi életkorban, általában az iskoláskor kezdetén jelennek meg (pl. Recchia et al. 2010). A verbális irónia iránti tudományos érdeklődés jelentősen megnövekedett az utóbbi években, különösen a gyermekek iróniaértésének vizsgálata terén. A tanulmány célja annak feltárása volt, hogy a különböző típusú normaszegések – erkölcsi, társadalmi és egyéni – milyen hatással lehetnek az óvodáskorú gyermekek iróniaértésére. A kutatás további célja az volt, hogy feltérképezze, hogyan befolyásolja a normaszegés típusa az óvodáskorú gyermekeknél az ironikus és szó szerinti megnyilatkozások értelmezését, valamint, hogy hozzájáruljon a gyermekek pragmatikai fejlődésének jobb megértéséhez magyar nyelvi kontextusban.

Az iróniaértés a kognitív fejlődés egyik mérföldköve, amely csak fokozatosan alakul ki (Bernicot–Laval–Chaminaud 2007; Peterson–Wellman–Slaughter 2012).

Az ironikus megnyilatkozások értelmezéséhez nem kizárólag nyelvi készségek szükségesek, hanem fejlett szociokognitív képességek is, amelyek lehetővé teszik a beszélői szándék és a hallgatói elvárások összehangolását. Komlósi (2015) hangsúlyozza, hogy az intencionális hozzáállás – azaz a beszélő valódi szándékának felismerése – alapvető fontosságú az iróniaértés szempontjából. Emellett a másik személy nézőpontjának megértését szolgáló azonosulási képesség is kulcsszerepet játszik: ennek révén a hallgató képes értelmezni, hogy a beszélő eltér a szó szerinti jelentéstől, és ezzel kifejezetten valamilyen normára reflektál. Ezen kognitív és szociokognitív képességek különösen fontosak az iróniaértésben, mivel lehetővé teszik a beszélő attitűdjének és szándékának felismerését.

Az irónia értelmezésének elméleti magyarázata a pragmatikai szakirodalomban többféle megközelítésben jelenik meg. A klasszikus pragmatikai modellek gyakran feltételezik, hogy az ironikus megnyilatkozások értelmezése a szó szerinti jelentés felismeréséből és annak kontextuális elutasításából indul ki (Grice 1975). A relevanciaelméleti megközelítés azonban módosít ezen az értelmezésen: az iróniát inkább egy korábbi, a beszélők által megosztott feltételezés vagy elvárás echoikus felidézéseként írja le, amelyhez a beszélő kritikai vagy elutasító attitűdöt kapcsol (Sperber–Wilson 1981; 1986; Wilson–Sperber 2012). Ebben a megközelítésben az irónia értelmezésének kulcsa nem feltétlenül a szó szerinti jelentés felismerése, hanem annak felismerése, hogy a beszélő egy ilyen korábbi feltételezésre „visszhangként” utal, és ezzel saját attitűdjét fejezi ki.

Jelen kutatás kiindulási pontja Sperber–Wilson (1981; 1986) és Wilson–Sperber (2012) relevanciaelméleti felfogása, amely szerint az ironikus megnyilatkozások három alapvető jellemzővel rendelkeznek. Először is, az ironikus megnyilatkozások gyakran a beszélő elutasító vagy kritikus attitűdjét fejezik ki, amely gúnyos, szkeptikus vagy lenéző formában jelenhet meg. Másodszor, tipikusan normatív elfogultságot tükröznek: a beszélő egy olyan tényállást kommentál, amely nem felel meg valamely normán alapuló elvárásnak. Például amikor egy gyermek összefirkálja a falat, és a felnőtt ezt így kommentálja: „Nagyon ügyes vagy, igazán művészi ez a rajz!”, a megnyilatkozás egy olyan, a közösségben általánosan elfogadott szociokulturális normára utal, amely a tulajdon tiszteletét és a rend fenntartását írja elő. Az irónia abból fakad, hogy a beszélő egy pozitív értékelést fogalmaz meg egy olyan helyzetben, amely valójában e norma megsértését jelenti. Végül, az irónia felismerését gyakran intonációs jelzések is segítik, például monoton, szenvtelen vagy éppen túlzó intonáció.

1.1. Az iróniaértés társas és szociopragmatikai megközelítése

Az iróniaértés fejlődésének magyarázatához nem elegendő pusztán a kognitív és pragmatikai mechanizmusokra koncentrálni, hiszen a gyermekek nyelvhasználatát már korai életkorban áthatják azok a társadalmi és kulturális normák, amelyekbe beleszületnek. A nyelvi szocializáció elmélete (Ochs–Schieffelin 1984; 2011) éppen azt hangsúlyozza, hogy a nyelvvelsajátítás nem független a társas tapasztalatoktól, hanem a kommunikációs kompetencia részeként alakul ki a kulturálisan elvárt viselkedések és nyelvhasználati formák mentén.

Ochs–Schieffelin (1984; 2011) szerint a gyermekek nem pusztán nyelvi struktúrákat tanulnak, hanem szocializálódnak is a nyelv által és a nyelvbe: verbális interakcióik során fokozatosan elsajátítják azokat a társadalmilag preferált érzelmeket,

értékeket, ideológiákat és viselkedési formákat, amelyek az adott közösségben elfogadottak. Ez az elméleti keret különösen releváns, hiszen az iróniaértés nemcsak a szó szerinti és mögöttes jelentés szétválasztását, hanem az adott kultúrában elfogadott normák, szándékok és attitűdök azonosítását is feltételezi.

A nyelvi szocializáció elmélete (Ochs-Schieffelin 1984; 2011) tehát összekapcsolja a gyermekek nyelvi fejlődését a normakövetésre, empátiára, illetve szándékfelismerésre vonatkozó kulturális elvárásokkal. A gyermekek által hallott megnyilatkozások nemcsak nyelvi minták, hanem társadalmi jelentéshordozók, amelyek irányítják a gyermek figyelmét a közösség által elfogadott vagy elutasított viselkedésformákra. Ennek értelmében az iróniaértés elválaszthatatlan a nyelvi szocializációs folyamatoktól.

Hasonló hangsúlyt kap a társas interakció szerepe Tomasello (2003) szocio-pragmatikai megközelítésében is, amely szerint a nyelvi fejlődés alapját a közös figyelmi és kommunikatív helyzetekben való részvétel képezi, mivel ezek teszik lehetővé mások szándékainak felismerését.

2. Előzmények

Mielőtt rátérnék a saját empirikus vizsgálatom bemutatására, a következőkben azt a kutatást tekintem át, amely kiindulópontként szolgált, és megalapozta az itt felhasznált normaszegés típusainak szerepét vizsgáló elméleti és módszertani keretet. Köder-Falkum (2021) vizsgálata a gyermekek iróniaértését tanulmányozta, különös tekintettel a normaszegés típusára és az intonáció szerepére. A relevancia-elméleti megközelítésre építve a szerzők az irónia két kulcsjellemzőjét vizsgálták: a normatív elvárások megsértésére adott válaszként való értelmezést, valamint az ironikus intonáció hatását. A kísérletben 183 norvég anyanyelvű, 3–8 éves gyermek és 20 felnőtt vett részt. A szerzők kutatásukban Turiel (1983) szociális tartomány elméletére támaszkodva három normatípust különítettek el: erkölcsi, társadalmi és személyes normákat. Az erkölcsi normák az igazságosság, valamint mások testi-lelki épségének tiszteletben tartása köré szerveződnek; a társadalmi normák közösségi konvenciókat, például udvariasságot vagy szabálykövetést írnak elő; míg az egyéni normák a személyes preferenciákhoz és autonóm döntésekhez kapcsolódnak.

A résztvevők történeteket hallgattak, amelyek minden esetben egy szülő és egy gyermek interakcióját mutatták be. A történetekben a gyermek szereplők vagy teljesítették a szülői elvárásokat, vagy megszegték azokat, amire az adott szülő szó szerinti dicsérettel, szó szerinti kritikával vagy ironikus megnyilatkozással reagált, amelyeket egységes prozódiai jellemzők (szenvtelen vagy parodisztikus intonáció) kísérték.

Az iróniaértést képkiválasztásos (offline) feladattal és szemmozgáskövetéssel (online) mérték. A történetek háromféle normatípushoz kapcsolódtak: erkölcsi, társadalmi és egyéni (személyes preferencia). A megnyilatkozásokat kétféle intonációval – szenvtelen (deadpan) és parodisztikus – rögzítették. A gyermekeknek minden történet végén a következő kérdéseket tették fel: „Mit érez anya/apa? Boldog vagy mérges?”. Az eredmények alapján a gyermekek életkora szoros összefüggést mutatott az iróniaértés szintjével: a 3 évesek a véletlennél is rosszabbul teljesítettek, míg a 4–5 évesek teljesítménye összességében véletlenszerű volt,

de erkölcsi normaszegés esetén már magasabb szintű iróniaértést mutattak. 6 éves kortól fokozatosan megjelent a felnőttekéhez közelítő szintű teljesítmény. Az intonáció hatása nem bizonyult szignifikánsnak az offline mérésekben, de az online adatok arra utaltak, hogy a parodisztikus intonáció elősegítheti az ironikus szándék megértését.

A norvég kutatás hozzájárul ahhoz az elméleti vitához is, amely a nyelvi fejlődésben feltételezett ún. „szó szerinti szakasz” létezését tárgyalja. Az offline és online mérések közötti eltérés arra utal, hogy a gyermekek már 3 éves koruk körül is érzékenyek lehetnek az irónia bizonyos jellemzőire, még ha ez az értelmezés a klasszikus feladatokban nem is jelenik meg megbízhatóan. A tanulmány megerősíti, hogy az iróniaértés fejlődése szorosan összefügg a perspektívaváltás képességével, és rávilágít arra, hogy a mérési eljárások típusa jelentősen befolyásolhatja a gyermekek iróniaértési teljesítményét.

3. Vizsgálat: a normatípusok hatása óvodáskorú gyermekek iróniaértésére

3.1. Kutatási kérdések és hipotézisek

A jelen vizsgálat célja annak feltárása volt, hogy a különböző normatípusok milyen szerepet játszanak az óvodáskorú gyermekek iróniaértésében. Ennek megfelelően a következő kutatási kérdéseket fogalmaztam meg:

- (1) Befolyásolja-e a normaszegés típusa (erkölcsi, társadalmi, egyéni) az iróniaértés sikerességét?
- (2) Van-e különbség a szó szerinti és az ironikus megnyilatkozások megértése között ebben az életkori csoportban?
- (3) Milyen összefüggés mutatható ki az életkor és a megnyilatkozások megértése között?

A vizsgálat kiinduló feltételezése az volt, hogy az ironikus megnyilatkozások értelmezése nehezebbnek bizonyul, mint a szó szerinti megnyilatkozásoké, illetve, hogy az életkor elsősorban a szó szerinti megnyilatkozások megértésével mutat majd összefüggést. A normatípusok hatásával kapcsolatban nem fogalmaztam meg erős irányú hipotézist, tekintettel a vizsgált életkori csoportra és a korábbi eredmények vegyes jellegére.

3.2. Résztvevők

A kísérletben 30 magyar anyanyelvű, tipikusan fejlődő óvodáskorú gyermek (3–5 éves korosztályból) és 8 magyar anyanyelvű felnőtt (kontrollcsoport) vett részt.

életkor	átlagéletkor	életkor szórása	fiúk	lányok
3;6 – 5;5	4;4	7	18	12

1. táblázat
A gyermekek adatai

3.3. Anyag és módszerek

A jelen vizsgálat módszertani kialakításához Köder–Falkum (2021.) fent bemutatott kutatása szolgált alapul. A történeteket ennek megfelelően vizuális illusztrációkkal és hangfelvételtől lejátszott narrációval együtt mutattam be, amelyek hétköznapi helyzeteket ábrázolnak. Minden történet négy egymást követő képből állt (lásd 1. ábra): az első kép a kiinduló helyzetet mutatta be, a második a gyermek cselekvését, a harmadik a szülő reakcióját (a hangfelvételtől lejátszott megnyilatkozással), a negyedik pedig a válaszlehetőségeket jelenítette meg. Minden történetben adott normatípus megsértése vagy betartása jelenik meg, ahol a gyermekek a szülői megnyilatkozásokon keresztül szembesülnek a normákhoz fűződő elvárásokkal, illetve azok nyelvi és pragmatikai megformálásával.

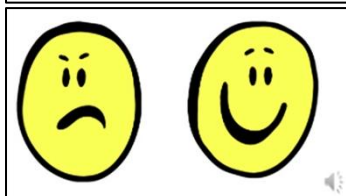
„A” kép: Apa és Dóri egy játékboltban vannak. Dóri választhat magának egy plüssmacit.
Apa azt mondja Dórinak: A nagy plüssmacik nagyon drágák. Egy kicsi plüssmacit választhatsz.
Erre Dóri azt válaszolja: Rendben, választok egy kicsi plüssmacit.

„B” kép: Mit akar Dóri apukája?

„C” kép: Dóri kiválasztott egy nagy plüssmacit, ami kétszer akkora, mint ő.
Apa azt mondja Dórinak: Nagyon jó! Valóban egy kicsi plüssmacit választottál!

„D” kép: Mit érez Apa? Mérges vagy boldog?

1. ábra
Mintafeladat az iróniaértési tesztből¹

¹ Az iróniaértési teszt valamennyi története, valamint a gyakorlófeladat teljes terjedelmében a Függelékben található.

A felmérés az óvoda külön termében zajlott, körülbelül 15–20 percet vett igénybe, és minden esetben egyetlen alkalommal, a kísérletvezető irányításával valósult meg. A történeteket laptopon mutattam be. A teljes narratívák előre rögzített hangfelvételként hangzottak el, egységesen parodisztikus, túlzó intonációs mintával. Ez eltér az eredeti norvég dizájntól, ahol az intonáció kísérleti tényező volt (deadpan vs. parodisztikus), a résztvevőket a két feltételre randomizálták, és a képválasztás mellett szemmozgáskövetést is alkalmaztak (vö. Köder–Falkum 2021). Az egységes parodisztikus intonáció alkalmazása tudatos módszertani döntés volt. A kiindulásul szolgáló norvég vizsgálat eredményei nem mutattak ki szignifikáns különbséget az intonáció hatását illetően, így a jelen kutatásban nem ezt a tényezőt helyeztem a középpontba. A vizsgálat elsődleges célja a normatípusok szerepének feltárása volt az íróniaértésben, ezért az intonációt kontrollváltozóként kezeltem, és minden résztvevő számára egységes hanghordozást biztosítottam. Ez a megoldás azzal a korláttal jár, hogy az intonáció önálló hatása ebben a vizsgálatban nem értékelhető. Ebben az értelemben az intonáció nem önállóan vizsgált tényezőként, hanem az ironikus megnyilatkozás felismerését támogató pragmatikai jelzéseként jelent meg a kísérleti helyzetben.

A tesztfelépítés és a kérdésstruktúra igazodott a norvég vizsgálatához, de kizárólag offline mérési módszert alkalmazott. A vizsgálat központi része a gyermekek íróniaértését mérő teszt volt, amely 12 előre rögzített, rövid történetből állt. Mindegyik történet egy-egy konkrét normatípushoz kapcsolódott: négy történet társadalmi normát (pl. rendrakás, kézmosás), négy erkölcsi normát (pl. segítségnyújtása, osztozkodás), négy pedig személyes preferenciát (pl. választási szabadság) sértő vagy betartó viselkedést mutatott be. Ezek a normatípusok ebben a vizsgálatban analitikai kategóriaként szolgálnak. A különböző társadalmi kontextusokban megjelenő elvárások rendszerezését teszik lehetővé, és nem feltételezik, hogy a gyermekek explicit módon különbséget tesznek e kategóriák között. A 2. táblázat összefoglalja a történetek jellemzőit, beleértve a normatípust és a használt megnyilatkozás típusát is. A táblázatból látható, hogy a történetek teljesen kiegyensúlyozott elrendezésűek: mindhárom normatípushoz négy-négy történet tartozik, és ezekben három különböző megnyilatkozás típusát alkalmaztam: szó szerinti dicséret, szó szerinti kritika és ironikus kritika.

Minden történethez három lehetséges befejezés készült: szó szerinti dicséret, szó szerinti kritika és ironikus kritika. A vizsgálat során a gyermekek összesen 12 különböző történetet hallottak, azonban egy adott történetnek csak egyetlen változatát hallották. A befejezések kiosztása úgy történt, hogy minden gyermek összesen hat szó szerinti dicséretet, három szó szerinti kritikát és három ironikus kritikát tartalmazó történetet kapott, ugyanakkor az egyes történetekhez rendelt befejezéstípusok gyermekenként váltakoztak. A történetek sorrendjét minden résztvevő esetében randomizáltam. A megnyilatkozások mondatszerkezete minden esetben azonos volt; kizárólag a normatípus és az adott cselekvés változott. A szöveg állandó szerkezetet követett (mindig az egyik szülő szólította meg a gyermeket), a szereplők aránya pedig kiegyenlített volt (hat történetben az anya, hatban az apa volt a beszélő). Ez lehetővé tette, hogy a gyermeki válaszokat kontrollált módon hasonlítsam össze a különböző nyelvi és társadalmi szempontok mentén.

Normatípus		Történet címe	Szó szerinti dicséret	Szó szerinti kritika	Ironikus kritika
Társadalmi norma	1	Rendetlen szoba	„Ügyes vagy! Szépen rendet raktál!”	„Ejnye! Nem raktál rendet!”	„Ügyes vagy! Szépen rendet raktál!”
	2	Piszkos ruha	„Szuper, hogy nem lettél koszos.”	„Ez szörnyű. Nagyon koszos lettél.”	„Szuper, hogy nem lettél koszos.”
	3	Cipőlevétel	„Ügyes voltál, hogy levettél a cipődet.”	„Látod nem voltál ügyes, és vizes lett a padló.”	„Ügyes voltál, hogy levettél a cipődet.”
	4	Kézmosás	„Szép tiszta a kezed!”	„Nem tiszta a kezed!”	„Szép tiszta a kezed!”
Erkölcsei norma	5	Toronyépítés	„Jó, hogy segítettél Hannának!”	„Nem volt szép, hogy magára hagyta Hannát a toronyépítésben!”	„Jó, hogy segítettél Hannának!”
	6	Közös labdázás	„Kedves volt tőled, hogy engedted Bencét labdázni.”	„Nem volt kedves tőled, hogy egyedül játszottál tovább.”	„Kedves volt tőled, hogy engedted Bencét labdázni!”
	7	Osztozkodás	„Ügyesen elosztottad a csokit, Fanni.”	„Íríg voltál, nem adtál csokit Dávidnak.”	„Ügyesen elosztottad a csokit, Fanni.”
	8	Hógolyózás	„Ügyes! Tényleg nem céloztál emberre a hógolyóval.”	„Ez nem volt ügyes. Megdobta Hannát a hógolyóval.”	„Ügyes! Tényleg nem céloztál emberre a hógolyóval.”
Egyéni norma	9	Plüssmaci	„Nagyon jó, valóban egy kicsi plüssmacit választottál!”	„Ejnye, Dóri, dehát nem is kicsi plüssmacit választottál!”	„Nagyon jó, valóban egy kicsi plüssmacit választottál!”
	10	Egészséges rágcsálnivaló	„Ez tényleg egészséges rágcsálnivaló.”	„Ez nem egészséges rágcsálnivaló.”	„Ez tényleg egészséges rágcsálnivaló.”
	11	Esti mese	„Szuper, ez valóban egy rövid mesekönyv!”	„De ez a mesekönyv nem rövid!”	„Szuper, ez valóban egy rövid mesekönyv!”
	12	Csinos ruha	„Hát ez tényleg egy csinos ruha!”	„Ez nem is a csinos ruha!”	„Hát ez tényleg egy csinos ruha!”

2. táblázat
Történetek normatípus és megnyilatkozástípus szerint

A feladat során a gyermekek minden egyes helyzetben egy képet láttak, amely a rövid narratívával együtt egy hétköznapi szituációt jelenített meg. A képek célja az volt, hogy vizuálisan támogassák a történet megértését, és egyértelművé tegyék a normaszegés jellegét. A gyermekek a történet meghallgatását követően kérdésekre válaszoltak, amelyek az elhangzott megnyilatkozás megértésére irányultak. A feladat tehát nem a képek önálló értelmezésére, hanem a verbális és vizuális információ együttes feldolgozására épült.

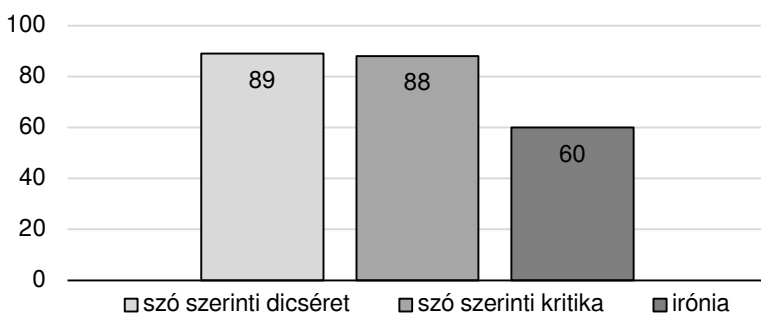
A történetek hossza és nyelvezete az adott életkornak megfelelően lett kialakítva. A szövegek rövidek voltak, a szóhasználat a gyermekek nyelvi kompetenciájához igazodott. A történetek szerkezete egységes volt: először elhangzott egy rövid bevezetés, amely egy hétköznapi helyzetet írt le (például vásárlás, evéshez készülődés), majd a szülői elvárás közlése következett. A szövegértést egy rövid kérdés ellenőrizte, és szükség esetén újra lejátszottam a történetet. Ezután a gyermek főszereplő vagy a szülői elvárással összhangban vagy azzal ellentétesen cselekedett. A szülő ezt követően egy szó szerinti dicséret, szó szerinti kritika vagy ironikus kritika megnyilatkozással reagált. Az 1. ábra az egyéni normatípushoz tartozó ironikus kritika kondíció egy mintafeladatát mutatja be.

Minden történet után két kérdés következett: „Mit érez anya/apa?”; „Boldog vagy mérges?”. A kérdések egyszerű megfogalmazása és a képek segítettek a fiatalabb gyermekek a feladat megértésében és teljesítésében. A történetek célja annak vizsgálata volt, hogy a gyermekek képesek-e értelmezni a szülő szándékát és érzelmeit különböző nyelvi megnyilatkozások alapján.

4. Eredmények

A gyermekek teljesítményét két szempont szerint értékeltem: a megnyilatkozás típusa (szó szerinti dicséret, szó szerinti kritika, ironikus kritika) és a normaszegés típusa (egyéni, társadalmi, erkölcsi normák) alapján. Az elemzések célja annak feltárása volt, hogy az iróniaértés szintje hogyan alakul a különböző típusú megnyilatkozások és normák esetén. Emellett azt is vizsgáltam, hogy a gyermekek teljesítménye milyen összefüggést mutat az életkorral.

A 2. ábrán látható, hogy a gyermekek a szó szerinti dicséret/szó szerinti kritika megnyilatkozásokat nagyobb arányban értelmezték helyesen, mint az ironikus kritika megnyilatkozásokat. Az iróniaértés gyengébb volt, mint a szó szerinti dicséret és szó szerinti kritika megértése, míg a szó szerinti dicséret és szó szerinti kritika között nem mutatkozott különbség.

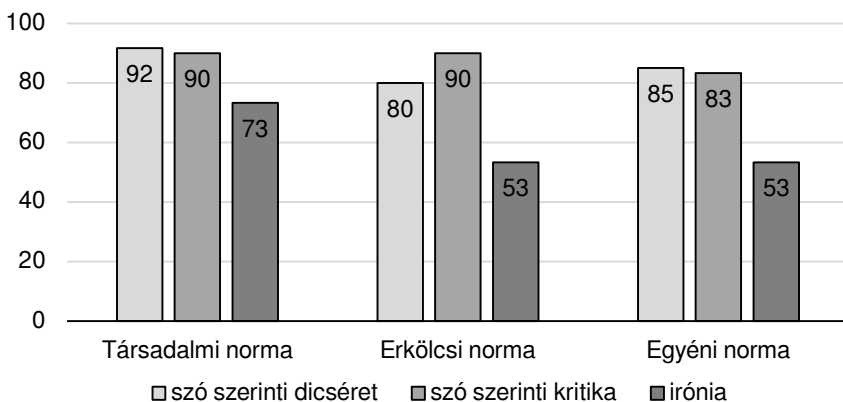

2. ábra

Összesített helyes képválasztás aránya (%) mondattípusok szerint

A három normatípushoz kapcsolódó történetekben elért teljesítmények kvantitatív összehasonlítása alapján a gyermekek a társadalmi normák esetében érték el a

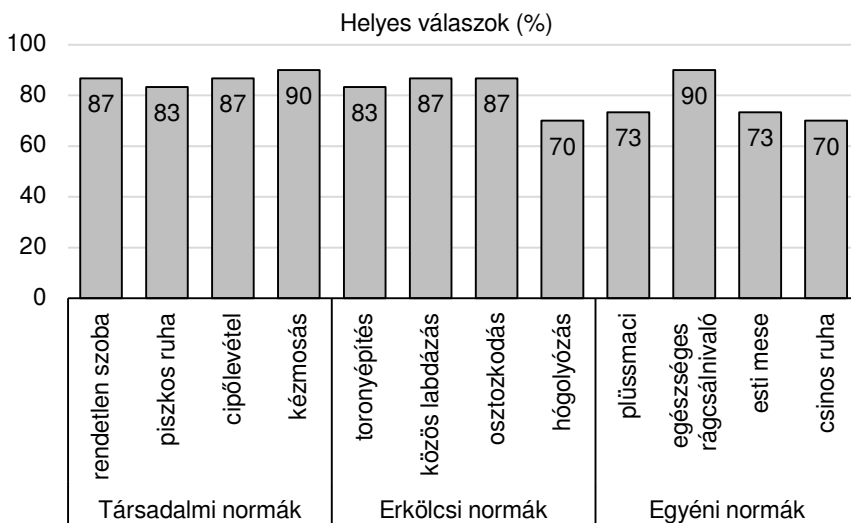
legmagasabb pontszámot ($M = 3,47$; $SD = 0,68$), ezt követték az erkölcsi normák ($M = 3,23$; $SD = 0,82$), míg a legalacsonyabb átlagot az egyéni normákhoz tartozó történetek produkálták ($M = 3,03$; $SD = 1,03$). Bár az eltérések statisztikailag nem bizonyultak szignifikánsnak ($F(2, 87) = 2,31$, $p = 0,105$), a leíró statisztikák alapján a társadalmi normákhoz kapcsolódó történetekben valamivel magasabb átlagérték figyelhető meg. Tekintettel azonban a kis elemszáma és az itemek korlátozott számára, ebből a mintából nem vonható le egyértelmű következtetés a normatípusok közötti különbségekre vonatkozóan. A 3. ábra a normaszegés típusai szerint mutatja a helyes válaszok arányát. A normatípusok közötti különbségek ugyan nem értek el szignifikanciaszintet, de a társadalmi normák jobb megértésére utaló tendencia itt is kirajzolódik. A normák értelmezése a gyermekek számára tágabb szociális és kulturális kontextusban alakul. Az óvodai szocializáció során a gyermekek számos viselkedési elvárással találkozhatnak, például a rend, az udvariasság, az együttműködés vagy a mások iránti figyelmesség normáival, amelyek mind hozzájárulhatnak ahhoz, hogy a különböző helyzeteket hogyan értelmezik.

3. ábra
Összesített helyes képválasztás aránya (%) normák szerint

A történetenkénti helyes válaszarányokat a 4. ábra szemlélteti. A történetek nehézségi szintje eltérőnek bizonyult. A 12 történet közül a „csinos ruha” és a „hógolyózás” bizonyultak a legnehezebbnek: ezeknél a gyermekek helyes válaszaránya mindössze 70% körül mozgott. Hasonlóan alacsony teljesítmény volt tapasztalható az „esti mese” és a „plüssmaci” esetében is. Ezzel szemben a legkönnyebb történetek közé tartozott a „kézmosás” és az „egészséges rágcsalnivaló”, ahol a gyermekek 90%-a helyesen értelmezte a szülői megnyilatkozás mögötti érzelmi szándékot. A történetek többsége közepes nehézségűnek tekinthető, vagyis a gyermekek jelentős része helyesen azonosította a szándékot és az érzelmi reakciót. A történetek között megfigyelhető teljesítménybeli különbségek arra utalnak, hogy a feladatok nehézsége nem volt teljesen azonos. Jelen vizsgálat azonban nem teszi lehetővé annak elkülönítését, hogy ezek a különbségek a normatípusból, a történetek megfogalmazásából, a képi illusztrációkból vagy más kontextuális tényezőkből

adódtak. A történet-specifikus hatások lehetséges szerepére különösen a „hóglyózás” történet alacsonyabb teljesítménye hívja fel a figyelmet.

4. ábra
Összesített helyes képválasztás aránya (%) történetenként

Az életkor és a teljesítmény közötti összefüggések vizsgálata azt mutatta, hogy az életkor pozitív kapcsolatban áll az általános teljesítménnyel ($r = 0,39$, $p = 0,031$). Ez a kapcsolat elsősorban a szó szerinti megnyilatkozások értelmezésében jelent meg: az életkor szignifikáns összefüggést mutatott a szó szerinti dicséret ($r = 0,55$, $p = 0,002$) és a szó szerinti kritika ($r = 0,42$, $p = 0,02$) megértésével. Az ironiaértés és az életkor között ugyanakkor nem volt kimutatható kapcsolat ($r = 0,04$, $p = 0,82$). A leíró eredmények alapján az életkor hatása ebben a mintában elsősorban a szó szerinti megnyilatkozások feldolgozásában jelent meg.

Az életkori csoportok szerinti összehasonlítás (4 év alattiak vs. 4 év feletti) hasonló mintázatot mutatott. A normatípusok szerint az egyéni ($t(28) = -1,66$, $p = 0,109$) és a társadalmi normák ($t(28) = -10,52$, $p = 0,139$) esetében tendenciaszintű különbség volt megfigyelhető, míg az erkölcsi normák esetében nem jelent meg életkori eltérés ($t(28) = -1,12$, $p = 0,271$). A megnyilatkozástípusok szerint a szó szerinti dicséret esetében tendenciaszintű különbség mutatkozott az idősebb gyermekek javára ($t(28) = -2,02$, $p = 0,053$), és hasonló tendencia volt látható a szó szerinti kritika esetében is ($t(28) = -1,81$, $p = 0,081$). Az ironikus kritika esetében ezzel szemben nem volt kimutatható életkori különbség ($t(28) = -0,95$, $p = 0,35$). Összességében az életkor hatása a szó szerinti megnyilatkozásoknál erőteljesebben rajzolódott ki, mint az ironikus közlések esetében. Ez összhangban áll a relevanciaelmélet megközelítésével (Sperber–Wilson 1981; 1986; Wilson–Sperber 2012), amely szerint a szó szerinti megnyilatkozások könnyebben feldolgozhatók, míg az ironia több kognitív erőfeszítést kíván.

5. Diszkusszió

A vizsgálat eredményei a 3.1. alfejezetben megfogalmazott kutatási kérdésekre válaszolva azt mutatják, hogy a gyermekek teljesítménye a három különböző normatípus esetében nem mutatott statisztikailag szignifikáns különbséget. Bár a leíró adatok a társadalmi normák esetében valamivel magasabb teljesítményt mutattak, a különbségek nem voltak statisztikailag szignifikánsak, ezért a jelen adatok alapján nem vonható le határozott következtetés a normatípusok közötti eltérésekre vonatkozóan. Ez azt jelezheti, hogy a 3–5 éves korosztályban a különböző normatípusok megértése még hasonló szinten áll, és a normatív tudás fejlődésének kezdeti szakaszában nem mutat markáns eltéréseket e három kategória mentén.

A kapott adatok azt jelzik, hogy a magyar gyermekek a szó szerinti megnyilatkozások megértésében már életkorhoz köthető fejlődést mutatnak, míg az iróniaértés még nem válik érzékeny mutatójává az életkori különbségeknek ebben a fejlődési szakaszban. A normatípusok szerinti teljesítmények között nem mutatkozó szignifikáns különbség, ami arra utal, hogy ebben az életkori szakaszban a normatípus önmagában nem volt meghatározó tényező az iróniaértésben. Ez összhangban áll azokkal a fejlődési kutatásokkal, amelyek szerint a szó szerinti jelentések feldolgozása korábban stabilizálódik, míg az iróniaértés összetettebb pragmatikai és szociokognitív folyamatokra épül (pl. Bernicot–Laval–Chaminaud 2007; Peterson–Wellman–Slaughter 2012). Mindezek az eredmények azonban a viszonylag kis mintaméret miatt óvatos értelmezést igényelnek.

Az eredmények azt mutatják, hogy az életkor elsősorban a szó szerinti megnyilatkozások megértésével függött össze, míg az iróniaértés esetében nem jelent meg egyértelmű életkori hatás. Ez arra utal, hogy a szó szerinti jelentések feldolgozása ebben az életkori szakaszban stabilabb fejlődési mintázatot követ, míg az iróniaértés továbbra is sérülékenyebb és kevésbé egyenletesen alakuló pragmatikai teljesítmény.

A jelen eredmények értelmezése kapcsán felmerül az a kérdés is, hogy az iróniaértés nehézségei pontosan milyen forrásból erednek. Nem egyértelmű, hogy a gyermekek a normaszegés típusát és az ahhoz kapcsolódó elvárásokat nem reprezentálják még kellő stabilitással, vagy inkább az ezekre épülő, nem szó szerinti megnyilatkozási mód feldolgozása jelent számukra kihívást. A jelen vizsgálat adatai e két lehetőség egyértelmű elkülönítését nem teszik lehetővé, viszont rámutatnak arra, hogy az iróniaértés fejlődése mögött több, egymással összefüggő tényező állhat. Az egyes történetek teljesítményei szintén arra utalnak, hogy a normatípus mellett történet-specifikus tényezők is befolyásolhatták a gyermekek válaszait. Különösen a „hógolyózás” történet esetében figyelhető meg alacsonyabb teljesítmény, amely részben a szituáció sajátosságaiból is fakadhatott. Mivel a hógolyózás játékos tevékenységként gyakran együtt jár egymás megdobásával, a gyermekek számára kevésbé lehetett egyértelmű, hogy a történetben bemutatott viselkedés normaszegésnek tekintendő. Ennek következtében a történet nehézsége nem feltétlenül kizárólag a normatípusból adódhatott.

5.1. Eredmények nemzetközi kontextusban

A jelen vizsgálat célja az volt, hogy a norvég nyelvi és kulturális környezetben végzett kutatás (Köder–Falkum 2021) módszertani logikáját adaptálva feltárja, milyen szerepet játszik a normaszegés típusa a magyar óvodáskorú gyermekek íróniaértésében. Az összehasonlítás során több fontos különbség és hasonlóság is megfigyelhető.

A norvég vizsgálatban az egyik legjelentősebb megállapítás az volt, hogy a gyermekek erkölcsi normaszegések esetén mutatták a legjobb íróniaértési teljesítményt, míg a társadalmi és egyéni normák esetében gyengébben szerepeltek. Ezzel szemben a magyar minta eredményei nem mutattak szignifikáns különbséget a három normatípus között, bár tendenciaszinten a társadalmi normákhoz kapcsolódó történetek esetében jobb teljesítmény volt megfigyelhető, különösen a 4 év feletti gyermekek körében.

Ez az eltérés részben kulturális tényezőkkel is összefügghet. Míg a norvég társadalomban az egyéni preferenciák és az autonómia hangsúlyosabb szerepet kap a gyermeknevelésben (vö. Hofstede 2001), addig a magyar pedagógiai és szülői gyakorlatban a társadalmi együttélés szabályai mellett az együttműködéshez és mások segítéséhez kapcsolódó elvárások is hangsúlyosan jelennek meg (vö. Fodor et al. 2002). Ezek a különbségek hozzájárulhatnak ahhoz, hogy a gyermekek milyen helyzeteket észlelnek normatív szempontból relevánsnak, és milyen mértékben képesek azonosítani az ironikus szándékot (vö. Wierzbicka 2003).

Wierzbicka (2003) rámutat arra, hogy a különböző nyelvi közösségekben a kommunikációs aktusok – például a dicséret, a kritika vagy az elutasítás – eltérő érzelmi és morális jelentéstartalommal bírnak, és a gyermekek az ezekhez kapcsolódó nyelvhasználatot már korán megtanulják. Mindez azt erősíti meg, hogy az íróniaértés fejlődése nemcsak életkori és kognitív, hanem kulturálisan közvetített szabály- és értékrendszerek által is formált folyamat. A relevanciaelmélet (Sperber–Wilson 1981; 1986; Wilson–Sperber 2012) szempontjából ez azt jelenti, hogy a kulturális tényezők meghatározhatják, mely normaszegések és szülői reakciók válnak a gyermekek számára könnyebben érthetővé és relevánsabbá a kommunikációs helyzetek értelmezése során.

Míg a norvég vizsgálatban az erkölcsi normákhoz kapcsolódó történetek esetében volt magasabb az íróniaértési teljesítmény (Köder–Falkum 2021), a jelen mintában a leíró statisztikák a társadalmi normákhoz kapcsolódó történetek esetében mutattak valamivel magasabb átlagértéket. A különbségek azonban nem bizonyultak statisztikailag szignifikánsnak, ezért a normatípusok közötti eltérésekre a jelen adatok alapján nem vonható le határozott következtetés. Mindazonáltal a normák kulturális beágyazottsága elméleti szempontból releváns lehet az ilyen jellegű különbségek értelmezésében. A magyar nevelési gyakorlatban a társadalmi szabályok, például a rend, udvariasság és szabálykövetés, hangsúlyosabban vannak jelen (vö. Hofstede 2001; Fodor et al. 2002), ami már az óvodáskorú gyermekek nyelvi értelmezéseiben is megmutatkozhat. Az eredmények jól illeszkednek a nyelvi szocializáció elméleti keretéhez, amely szerint a gyermekek pragmatikai készségei a kulturálisan közvetített normák és társadalmi elvárások mentén formálódnak (Ochs–Schieffelin 1984; 2011).

6. Összegzés

A jelen kutatás célja az volt, hogy feltárja, hogyan értelmezik a 3–5 éves magyar gyermekek az ironikus és szó szerinti megnyilatkozásokat különböző normatípusok – társadalmi, erkölcsi és egyéni – kontextusában. Az eredmények alapján az iróniaértés minden esetben nehezebbnek bizonyult, mint a szó szerinti dicséret vagy a szó szerinti kritika értelmezése. Ez alátámasztja azt a feltételezést, hogy az irónia megértése összetett szociopragmatikai folyamat, amely túlmutat a nyelvi jelentés felismerésén, és olyan képességeket is igényel, mint a szándékozósítás és a kontextuális információk értelmezése (vö. Peterson–Wellman–Slaughter 2012; Wilson–Sperber 2012).

A szó szerinti megnyilatkozások – különösen a dicséret és a kritika – értelmezése már ebben a korai életkorban is életkorfüggő fejlődési mintázatokat mutatott, míg az iróniaértésre ez nem volt jellemző. Ez arra utal, hogy a szó szerinti jelentések megértése viszonylag korán stabilizálódik (vö. Bernicot–Laval–Chaminaud 2007), míg az ironikus közlések értelmezése komplexebb nyelvi és társadalmi tudást igényel, amely ebben a fejlődési szakaszban még csak részlegesen van jelen.

A kutatás korlátai közé tartozik a minta mérete, valamint az, hogy nem tértem ki olyan háttértényezőkre, mint a gyermekek nyelvi környezete, figyelmi képességei vagy munkamemóriája, amelyek mind hatással lehetnek az iróniaértési teljesítményre. További korlát, hogy minden történet egységesen előre rögzített, parodisztikus intonációval hangzott el. Ez az egységes kísérleti környezetet biztosította, ugyanakkor nem tette lehetővé az intonációs hatások külön vizsgálatát, és befolyásolhatta, mennyire könnyen ismerték fel a gyermekek az ironikus szándékot. A jövőbeli vizsgálatok számára érdemes lenne szélesebb mintán, többféle iróniaformával (pl. visszafogott, nem parodisztikus megnyilatkozásokkal) dolgozni, és kiegészítő mérésekkel feltárni azokat az egyéni és környezeti változókat, amelyek elősegítik vagy gátolják az irónia megértését ebben a korai életszakaszban. Emellett nagyobb mintán érdemes lenne részletesebben vizsgálni az életkor szerepét is, különös tekintettel arra, hogy a különböző normatípusokhoz kapcsolódó iróniaértés milyen fejlődési mintázatot mutat az óvodáskor egyes szakaszaiban.

Tervezem továbbá a módszertani eszköztár bővítését bábos helyzetek bevezetésével, mivel a bábozás játékos és közvetett módon képes elérni a gyermekeket, és így természetesebb reakciókat válthat ki, különösen az olyan pragmatikai jelenségek esetében, mint az irónia. Ez a megközelítés segíthet abban is, hogy az ironikus szándékok megértésének folyamata kevésbé függjön a teszthelyzet merev kereteitől, és jobban közelítse a gyermekek mindennapi nyelvi tapasztalatait.

Köszönetnyilvánítás

A Kulturális és Innovációs Minisztérium EKÖP-24-3 kódszámú Egyetemi Kutatói Ösztöndíj Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.

Hivatkozások

- Bernicot, Josie – Virginie Laval – Stéphanie Chaminaud 2007. Nonliteral language forms in children: In what order are they acquired in pragmatics and metapragmatics? *Journal of Pragmatics* 39/12:2115–2132. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2007.05.009>.
- Fodor, Eva – Christy Glass – Janette Kawachi – Livia Popescu 2002. Family policies and gender in Hungary, Poland, and Romania. *Communist and Post-Communist Studies* 35/4:475–490. [https://doi.org/10.1016/S0967-067X\(02\)00030-2](https://doi.org/10.1016/S0967-067X(02)00030-2).
- Grice, H. Paul 1975. Logic and conversation. In Peter Cole – Jerry L. Morgan (szerk.) *Syntax and Semantics Vol. 3. Speech Acts*. New York: Academic Press. 41–58.
- Hofstede, Geert 2001. *Culture's Consequences. Comparing Values, Behaviors, Institutions and Organizations Across Nations*. Thousand Oaks: SAGE.
- Komlósi Boglárka 2015. Az ironikus hozzáállás: A verbális ironia szociokognitív modellje pragmatikai perspektívából. PhD disszertáció. Szeged: Szegedi Tudományegyetem. <https://doi.org/10.14232/phd.2594>.
- Köder, Franziska – Ingrid Lossius Falkum 2021. Irony and perspective-taking in children: The roles of norm violations and tone of voice. *Frontiers in Psychology* 12:624604. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.624604>.
- Ochs, Elinor – Bambi B. Schieffelin 1984. Language acquisition and socialization. Three developmental stories and their implications. In Richard A. Shweder – Robert Alan LeVine (szerk.) *Culture Theory. Essays on Mind, Self and Emotion*. Cambridge University Press. 276–320.
- Ochs, Elinor – Bambi B. Schieffelin 2011. The theory of language socialization. In Alessandro Duranti – Elinor Ochs – Bambi B. Schieffelin (szerk.) *The Handbook of Language Socialization*. Wiley-Blackwell. 1–21. <https://doi.org/10.1002/9781444342901.ch1>.
- Peterson, Candida C – Henry M Wellman – Virginia Slaughter 2012. The mind behind the message: Advancing theory-of-mind scales for typically developing children, and those with deafness, autism, or Asperger syndrome. *Child Development* 83/2:469–485. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2011.01728.x>.
- Recchia, Holly E. – Nina Howe – Hildy S. Ross – Stephanie Alexander 2010. Children's understanding and production of verbal irony in family conversations. *British Journal of Developmental Psychology* 28/2:255–274. <https://doi.org/10.1348/026151008X401903>.
- Sperber, Dan – Deirdre Wilson 1981. Irony and the use–mention distinction. In Peter Cole (szerk.) *Radical Pragmatics*. New York: Academic Press. 295–239.

Sperber, Dan – Deirdre Wilson 1986. *Relevance. Communication and Cognition*. Oxford: Blackwell.

Tomasello, Michael 2003. *Constructing a Language. A Usage-Based Theory of Language Acquisition*. Harvard University Press.
<https://doi.org/10.2307/j.ctv26070v8>.

Turiel, Elliot 1983. *The Development of Social Knowledge. Morality and Convention*. Cambridge: Cambridge University Press.

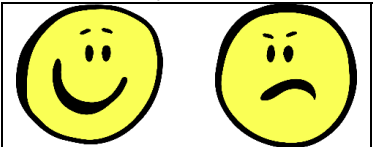
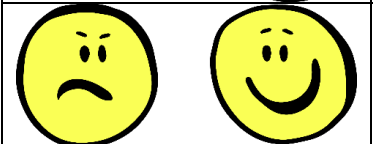
Wierzbicka, Anna 2003. *Cross-cultural Pragmatics. The Semantics of Human Interaction*. Berlin: Walter de Gruyter.

Wilson, Deirdre – Dan Sperber 2012. Explaining irony. In Deirdre Wilson – Dan Sperber *Meaning and Relevance*. Cambridge: Cambridge University Press. 123–145.

Függelék

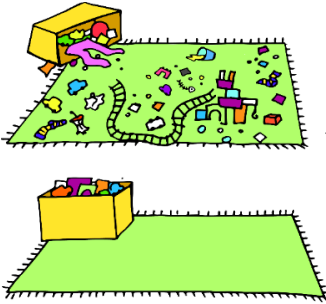
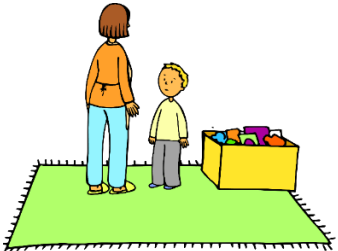
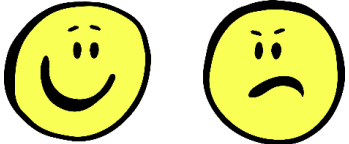
Gyakorló szakasz (a boldog és mérges hangulatjelek megismertetése a gyerekekkel)

Két történet olyan szituációról, amelyekben a főszereplő boldog vagy mérges.

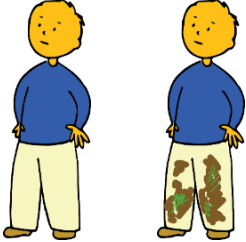
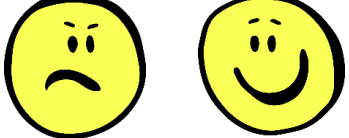
	1. történet: Lucának születésnapja van. Luca nagy ajándékot kap a szüleitől. Mit érez Luca? Boldog (a boldog hangulatjelre mutat) vagy mérges (mérges hangulatjelre mutat)?
	2. történet: Tomi labdázik. Jön a nővére, Bogi, és kikapja a labdát Tomi kezéből. Mit érez Tomi? Mérges (mérges hangulatjelre mutat) vagy boldog (boldog hangulatjelre mutat)?

Társadalmi normák

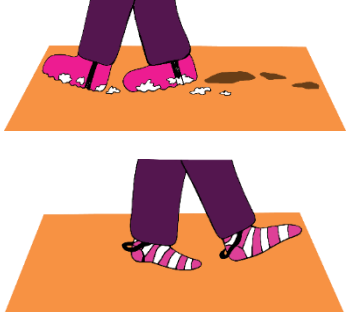
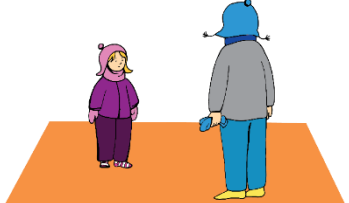
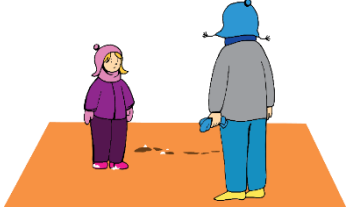
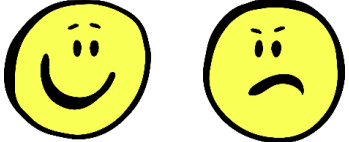
1. Rendes szoba

	Dani a szobájában játszik. Anya bejön, és azt mondja: „Nagy itt a rendetlenség! Rakj rendet a szobádban!” Erre Dani azt válaszolja: „Jó, mindjárt rendet rakok.”
	[Szövegértési kérdés] Mit akar Dani anyukája?
	Pozitív folytatás: Dani gyönyörű rendet rak a szobájában. Minden játékát visszateszi a helyére. • <i>Szó szerinti dicséret:</i> Anya azt mondja Daninak: „Ügyes vagy! Szépen rendet raktál!”
	Negatív folytatás: Dani tovább játszik az autóival. • <i>Szó szerinti kritika:</i> Anya azt mondja Daninak: „Ejnye! Nem raktál rendet!” • <i>Ironikus kritika:</i> Anya azt mondja Daninak: „Ügyes vagy! Szépen rendet raktál!”
	Mit érez Anya? Mérges vagy boldog?

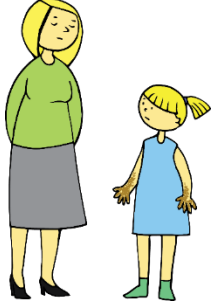
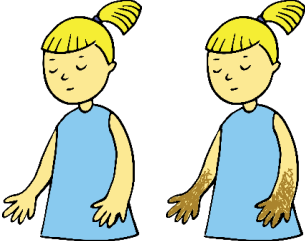
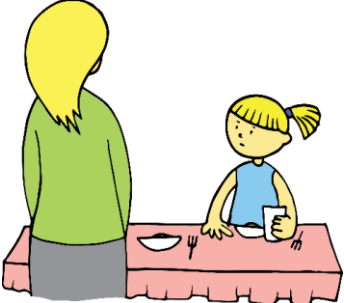
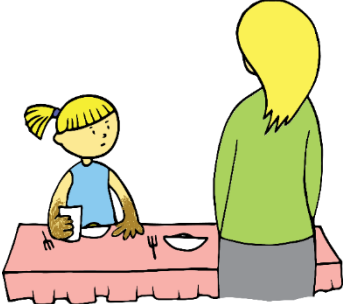
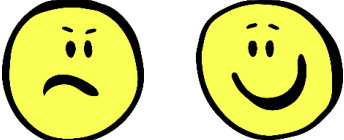
2. Koszos ruha

	Balázs a kertben focizik. Apa odakiabál neki: „Nagy sár van odakint. Ne legyél koszos!” Erre Balázs azt válaszolja: „Nyugi, apa, nem leszek koszos.”
	[Szövegértési kérdés] Mit akar Balázs apukája?
	Pozitív folytatás: Balázs tovább focizik, és vigyáz rá, hogy ne legyen koszos. • <i>Szó szerinti dicséret:</i> Apa azt mondja Balázsnak: „Szuper, hogy nem lettél koszos.”
	Negatív folytatás: Balázs tovább focizik, de elesik a sárban. • <i>Szó szerinti kritika:</i> Apa azt mondja Balázsnak: „Ez szörnyű. Nagyon koszos lettél.” • <i>Ironikus kritika:</i> Apa azt mondja Balázsnak: „Szuper, hogy nem lettél koszos.”
	Mit érez apa? Mérges vagy boldog?

3. Cipőlevétel

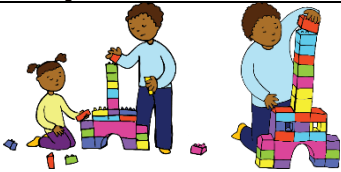
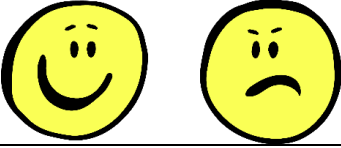
	Apa és Emma most jöttek haza a szánkózásból, és be akarnak menni a házba. Apa azt mondja Emmának: „A cipőd tiszta hó. Vedd le, mielőtt bemennél!” Erre Emma azt válaszolja: „Jó, leveszem a cipőmet, mielőtt bemegyek.”
	[Szövegértési kérdés] Mit akar Emma apukája?
	Pozitív folytatás: Emma leveszi a cipőjét és bemegy a házba. A padló így tiszta és száraz marad. • <i>Szó szerinti dicséret:</i> Apa azt mondja Emmának: „Ügyes voltál, hogy levetted a cipődet.”
	Negatív folytatás: Emma cipőben lép be a házba. Kis tócsákat hagy a padlón. • <i>Szó szerinti kritika:</i> Apa azt mondja Emmának: „Látod nem voltál ügyes, és vizes lett a padló.” • <i>Ironikus kritika:</i> Apa azt mondja Emmának: „Ügyes voltál, hogy levetted a cipődet.”
	Mit érez apa? Boldog vagy mérges?

4. Kézmosás

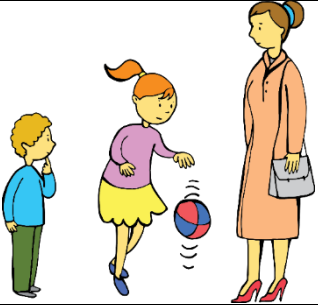
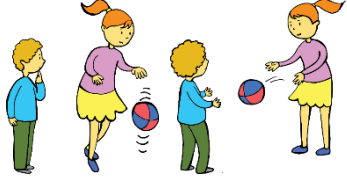
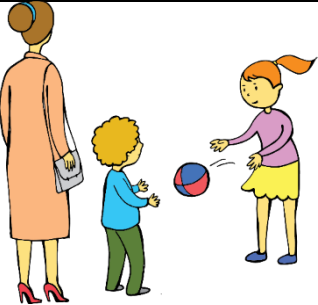
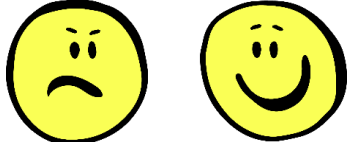
	Nóra keze piszkos a kinti játéktól. Anya azt mondja Nórának: „Kész az ebéd. Menj és moss kezet, mielőtt leülsz az asztalhoz!” Erre Nóra azt válaszolja: „Rendben, kezet mosok.”
	[Szövegértési kérdés] Mit akar Nóra anyukája?
	Pozitív folytatás: Nóra kezet mos. • <i>Szó szerinti dicséret:</i> Anya azt mondja Nórának: „Szép tiszta a kezed!”
	Negatív folytatás: Nóra nem mos kezet. • <i>Szó szerinti kritika:</i> Anya azt mondja Nórának: „Nem tiszta a kezed!” • <i>Ironikus kritika:</i> Anya azt mondja Nórának: „Szép tiszta a kezed!”
	Mit érez anya? Mérges vagy boldog?

Erkölcsei normák

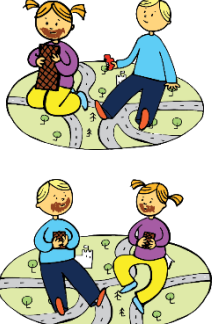
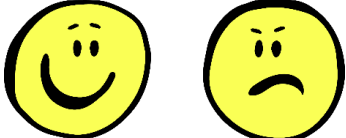
5. Segíteni másoknak

	Máté és kishúga, Hanna legóznak. Hanna egy tornyot próbál építeni. Anya így szól Máténak: „Úgy tűnik, Hannának nehezen megy a toronyépítés. Segítenél neki?” Erre Máté azt válaszolja: „Igen, segítek Hannának.”
	[Szövegértési kérdés] Mit akar Máté és Hanna anyukája?
	Pozitív folytatás: Máté segít Hannának Lego-tornyot építeni. • <i>Szó szerinti dicséret:</i> Anya azt mondja Máténak: „Jó, hogy segítettél Hannának!”
	Negatív folytatás: Máté ezután a saját Lego-épületét folytatja. • <i>Szó szerinti kritika:</i> Anya azt mondja Máténak: „Nem volt szép, hogy magára hagytad Hannát a toronyépítésben!” • <i>Ironikus kritika:</i> Anya azt mondja Máténak: „Jó, hogy segítettél Hannának!”
	Mit érez anya? Boldog vagy mérges?

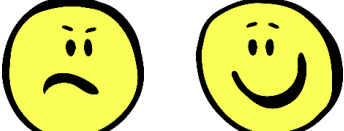
6. Közös játék

	Anna egyedül labdázik. Kisöccse, Bence, szeretne csatlakozni a játékhoz. Anya azt mondja Annának: „Bence is szeretne játszani azzal a labdával. Játshat veled?” Erre Anna azt válaszolja: „Igen, játszhat velem.”
	[Szövegértési kérdés] Mit akar Anna és Bence anyukája?
	Pozitív folytatás: Anna Bencének dobja a labdát, ő pedig visszadobja Annának. • <i>Szó szerinti dicséret:</i> Anya azt mondja Annának: „Kedves volt tőled, hogy engedted Bencét labdázni.”
	Negatív folytatás: Anna egyedül játszik tovább a labdával. • <i>Szó szerinti kritika:</i> Anya azt mondja Annának: „Nem volt kedves tőled, hogy egyedül játszottál tovább.” • <i>Ironikus kritika:</i> Anya azt mondja Annának: „Kedves volt tőled, hogy engedted Bencét labdázni!”
	Mit érez anya? Mérges vagy boldog?

7. Osztzkodás

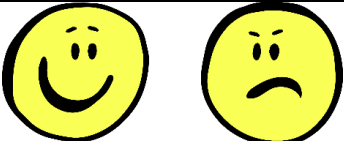
	Fanni és barátja, Dávid, együtt játszanak. Anya bejön egy nagy tábla csokival a kezében. Anya azt mondja Fanninak: „Hoztam nektek csokit. Oszd el Dáviddal!” Erre Fanni azt válaszolja: „Rendben, elosztom Dáviddal a csokit.”
	[Szövegértési kérdés] Mit akar Fanni anyukája?
	Pozitív folytatás: Fanni kettéosztja a csokit, és az egyik felét Dávidnak adja. Mindketten megeszik a részüket. • <i>Szó szerinti dicséret:</i> Anya azt mondja Fanninak: „Ügyesen elosztottad a csokit, Fanni.”
	Negatív folytatás: Fanni megeszi az egész csokit egyedül. • <i>Szó szerinti kritika:</i> Anya azt mondja Fanninak: „Irgy voltál, nem adtál csokit Dávidnak.” • <i>Ironikus kritika:</i> Anya azt mondja Fanninak: „Ügyesen elosztottad a csokit, Fanni.”
	Mit érez anya? Boldog vagy mérges?

8. Hógolyózás

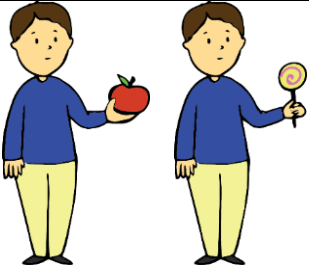
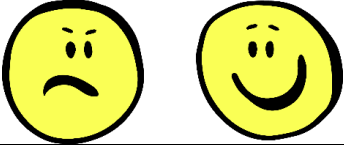
	Máté és barátja, Zoé a hóban játszanak. Máté hógolyót gyúr. Apa azt mondja Máténak: „Tudod, hogy a hógolyózás veszélyes lehet. Nehogy eltalálj valakit a hógolyóval!” Erre Máté azt válaszolja: "Rendben, nem célzok emberre a hógolyóval."
 	[Szövegértési kérdés] Mit akar Máté apukája?
	Pozitív folytatás: Máté lerakja a hógolyót a földre. • <i>Szó szerinti dicséret:</i> Apa azt mondja Máténak: „Ügyes! Tényleg nem céloztál emberre a hógolyóval.”
	Negatív folytatás: Máté eldobja a hógolyót, és eltalálja Hannát. • <i>Szó szerinti kritika:</i> Apa azt mondja Máténak: „Ez nem volt ügyes. Megdobtad Hannát a hógolyóval.” • <i>Ironikus kritika:</i> Apa azt mondja Máténak: „Ügyes! Tényleg nem céloztál emberre a hógolyóval.”
	Mit érez apa? Mérges vagy boldog?

Személyes preferenciák

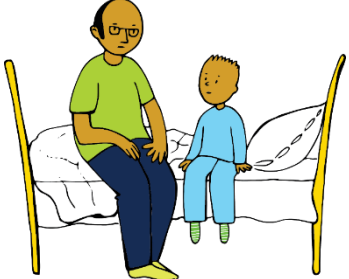
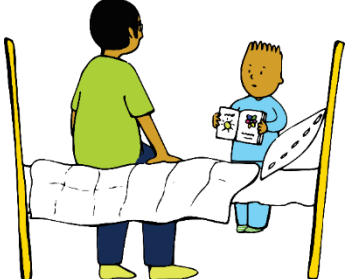
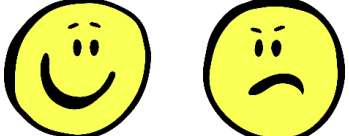
9. Plüssmaci

	Apa és Dóri egy játékboltban vannak. Dóri választhat magának egy plüssmacit. Apa azt mondja Dórinak: „A nagy plüssmacik nagyon drágák. Egy kicsi plüssmacit választhatsz.” Erre Dóri azt válaszolja: „Rendben, választok egy kicsi plüssmacit.”
	[Szövegértési kérdés] Mit akar Dóri apukája?
	Pozitív folytatás: Dóri kiválaszt egy kicsi plüssmacit, ami pont elfér a kezében. <i>Szó szerinti dicséret:</i> Apa azt mondja Dórinak: „Nagyon jó, valóban egy kicsi plüssmacit választottál!”
	Negatív folytatás: Dóri kiválaszt egy nagy plüssmacit, ami kétszer akkora, mint ő. <i>Szó szerinti kritika:</i> Apa azt mondja Dórinak: „Ejnye, Dóri, dehát nem is kicsi plüssmacit választottál!” <i>Ironikus kritika:</i> Apa azt mondja Dórinak: „Nagyon jó, valóban egy kicsi plüssmacit választottál!”
	Mit érez apa? Boldog vagy mérges?

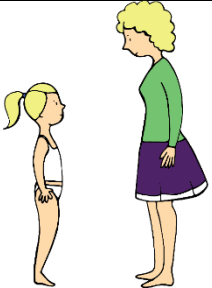
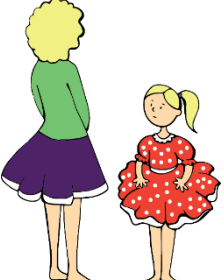
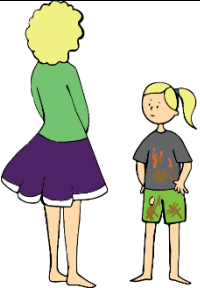
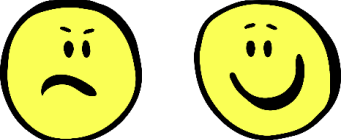
10. Egészséges rágcslálnivaló

	Anya szendvicset csomagol Petinek tízórára az óvodába. Anya azt mondja Petinek: „Itt a szendvicsed tízórára. Vihetsz mellé még valami rágcslálnivalót, de egészséges legyen!” Erre Peti azt válaszolja: „Rendben, hozok valami egészséges rágcslálnivalót.”
	[Szövegértési kérdés] Mit akar Peti anyukája?
	Pozitív folytatás: Peti hoz egy almát. • <i>Szó szerinti dicséret:</i> Anya azt mondja Petinek: „Ez tényleg egészséges rágcslálnivaló.”
	Negatív folytatás: Peti hoz egy nyalókát. • <i>Szó szerinti kritika:</i> Anya azt mondja Petinek: „Ez nem egészséges rágcslálnivaló.” • <i>Ironikus kritika:</i> Anya azt mondja Petinek: „Ez tényleg egészséges rágcslálnivaló.”
	Mit érez anya? Mérges vagy boldog?

11. Esti mese

	Este van, és apa fekteti le Eriket. Apa azt mondja Eriknek: „Már elég késő van. Választhatsz egy mesekönyvet, amit felolvasok, de rövid legyen!” Erre Erik azt válaszolja: „Rendben, keresek egy rövid mesekönyvet.”
	[Szövegértési kérdés] Mit akar Erik apukája?
	Pozitív folytatás: Erik megtalálja a legrövidebb mesekönyvet. • <i>Szó szerinti dicséret:</i> Apa azt mondja Eriknek: „Szuper, ez valóban egy rövid mesekönyv!”
	Negatív folytatás: Erik megtalálja a leghosszabb mesekönyvet. • <i>Szó szerinti kritika:</i> Apa azt mondja Eriknek: „De ez a mesekönyv nem rövid!” • <i>Ironikus kritika:</i> Apa azt mondja Eriknek: „Szuper, ez valóban egy rövid mesekönyv!”
	Mit érez apa? Boldog vagy mérges?

12. Csinos ruha

	Anya és Léni a nagymama születésnapjára mennek. Anya azt mondja Léninek: „Tegyük boldoggá a nagymamát! Menj és vedd fel azt a csinos ruhát, amit tőle kaptál!” Erre Léni azt válaszolja: „Jó, megyek és felveszem azt a csinos ruhát.”
	[Szövegértési kérdés] Mit akar Léni anyukája?
	Pozitív folytatás: Léni felveszi a csinos ruhát, amit a nagymamájától kapott ajándékba. • <i>Szó szerinti dicséret:</i> Anya azt mondja Léninek: „Hát ez tényleg egy csinos ruha!”
	Negatív folytatás: Léni nem öltözik át, ugyanabban a ruhában marad. • <i>Szó szerinti kritika:</i> Anya azt mondja Léninek: „Ez nem is a csinos ruha!” • <i>Ironikus kritika:</i> Anya azt mondja Léninek: „Hát ez tényleg egy csinos ruha!”
	Mit érez anya? Mérges vagy boldog?

A szerzőről

Szabóné Habók Marianna a Debreceni Egyetem Nyelvtudományok Doktori Iskolájának negyedéves PhD-hallgatója. Kutatási területe a pragmatika, különösen az ironiaértés fejlődése gyermekkorban, a szülői nyelvhasználat és a nyelvi szocializáció kapcsolata.

Elérhetősége: mannahabok@gmail.com